

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

КОВАЛЬЧУК ЛЮБОВ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК – 373.51 (430)

**ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В
НІМЕЧЧИНІ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

ТЕРНОПІЛЬ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
КРАВЕЦЬ Володимир Петрович,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка, ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ХАРЧЕНКО Сергій Якович,
Луганський національний педагогічний
університет ім. Т. Шевченка,
проректор з науково-педагогічної роботи;

кандидат педагогічних наук, доцент
ГОЛОВАНОВА Тетяна Петрівна,
доцент кафедри педагогіки і психології
Запорізького національного університету.

Захист відбудеться 25 вересня 2008 р. о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027 м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027 м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

Автореферат розіслано 23 серпня 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Чайка В. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Прийняття Україною європейських цінностей передбачає реалізацію принципів гендерної рівності у всі сфери життя, забезпечення рівного доступу обох статей до освітніх, виробничих, культурних ресурсів тощо. Для України особливого значення набуває питання реалізації гендерного підходу до навчання й виховання молодого покоління в загальноосвітніх закладах сучасної Німеччини, тому що ФРН є одним із найвпливовіших членів Європейського Союзу й відзначається, як і скандинавські країни, високим рівнем активності жіноцтва у суспільному житті.

Наслідки опрацювання психолого-педагогічної і соціологічної літератури свідчать, що для гендерної соціалізації учнівської молоді в Україні та Німеччині, крім певної етнокультурної специфіки, характерні й спільні риси. Зокрема, простежуються суперечності між декларованою гендерною рівністю і реальною асиметрією соціальних і сімейних ролей, притаманних обом статям, а також між універсалізацією гендерних функцій, визнанням важливості суспільної діяльності жінок і стійкістю традиційних гендерних стереотипів у свідомості населення тощо. У такій ситуації зростає значущість гендерного виховання як необхідного компонента успішної соціальної адаптації молоді. В контексті розширення євроінтеграційного простору воно виступає важливим чинником формування егалітарної поведінки хлопців і дівчат й забезпечення найповнішої самореалізації їх як особистостей у різних сферах суспільного життя.

Вивчення гендерних аспектів виховання учнівської молоді дає можливість з'ясувати ієрархію її суб'єктних цінностей, прогнозувати майбутні життєві практики, глибше пізнати вікову та культурну специфіку засвоєння молодими людьми гендерних пріоритетів. Саме тому в європейському освітньому просторі здійснюються ефективні крос-культурні дослідження проблем гендерної соціалізації та гендерного виховання. Поліаспектне вивчення найкращих зразків зарубіжного, зокрема німецького досвіду, нагромадженого у цій сфері, сприятиме інтенсивнішій реалізації гендерного підходу в вітчизняну систему освіти, яке в Україні з різних причин розгортається надто повільно.

У численних працях українських і зарубіжних учених більшою чи меншою мірою висвітлена освітня проблематика гендеру, а саме: формування гендерної педагогіки (С. Бухен, М. Горсткемпер, К. Деріхс-Кунстманн, В. Кравець, П. Мільгоффер, Х. Фімер, Л. Штильова); гендерні аспекти навчання і виховання учнів (Е. Брайтенбах, Т. Голованова, А. Кайзер, Н. Кутова, О. Петренко,

Г. Фаульстіх-Віеланд, Г. Шумахер); гендерна соціалізація молоді (Г. Більден, І. Бремер, К. Гагеманн–Віте, К. Ульріх, С. Харченко, Ю. Ціннекер), гендерна рівність у шкільній освіті (Т. Говорун, Г. Браун, У. Кессельс, Л. Фрід); рівні можливості у суспільстві (Ш. Берн, С. Валь, І. Кон, Л. Міщик, У.–Г. Шпітта); формування гендерної культури молоді (О. Кізь, О. Кікінежди, П. Міддлетон, А. Пренгель); гендерні стереотипи поведінки хлопців та дівчат у сучасній школі (С. Вихор, А. Гільгерс, Л. Кобелянська, Н. Хайде, Б. Штіплер).

Становлення вітчизняної гендерної педагогіки супроводжують певні суперечності в обґрунтуванні її теоретичних і методологічних засад, термінологічна непослідовність, відчутна недостатність компетентних у питаннях гендеру фахівців. Усе це також зумовлює своєчасність ґрунтовного вивчення зарубіжних педагогічних надбань, започаткування в Україні відповідних крос-культурних досліджень.

Узагальнення досвідних аспектів гендерного виховання у нашій роботі, викладені у ній рекомендації стосовно застосування в українському освітньому просторі кращих гендерноорієнтованих технологій сприятиме збереженню напрямків реформування вітчизняної шкільної освіти з тенденціями її світового, насамперед європейського, розвитку.

Актуальність гендерної проблематики, її нерозробленість у вітчизняній порівняльній педагогіці, об'єктивна потреба в теоретичному та практичному вивченні зарубіжного педагогічного досвіду, необхідність його екстраполяції в сучасну національну школу зумовили вибір теми дисертації «Гендерне виховання учнівської молоді в Німеччині».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах комплексного дослідження Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Гендерна освіта та виховання: перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер № 0106U002384) замовленого Міністерством освіти і науки України. Тему роботи затверджено вченою радою Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 5 від 22.02.2005 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 7 від 25.09.2007 р.).

Мета дослідження – з'ясувати особливості гендерного виховання учнівської молоді Німеччини та визначити позитивні ідеї аспекти німецького досвіду, які доцільно використати в Україні.

З цієї мети впливають такі **основні завдання** дисертації:

1. Всебічно проаналізувати гендерну проблематику, висвітлену в науково-педагогічній літературі Німеччини, з'ясувати особливості гендерного виховного процесу в освітніх закладах різного типу.

2. На основі ретроспективного аналізу німецьких загальноосвітніх концепцій визначити історичні передумови гендерного підходу до шкільного навчання та виховання дітей різної статі.

3. Охарактеризувати сучасний стан гендерного виховання учнівської молоді Німеччини, виявити специфіку його змістових і процесуальних компонентів, основні стратегічні напрями організації в загальноосвітніх закладах різного типу.

4. Виокремити позитивні ідеї німецького досвіду гендерного виховання, можливі для використання в Україні.

Об'єкт дослідження – теорія і практика гендерного виховання учнівської молоді.

Предмет дослідження – особливості науково-педагогічного забезпечення гендерного виховання учнівської молоді Німеччини.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: положення теорії пізнання про взаємозв'язок діяльності, свідомості й особистості; методологічні принципи компаративістичного та структурно-конструктивістського підходів (Е. Здравомислова), концепція «прихованого навчального плану» (М. Гемпель, К. Келлер, М.–А. Крайенбаум, У. Лауер), яка визначає основні канали трансляції гендерних норм у діяльність школи; погляди педагогів-гуманістів на особистісний розвиток дитини (А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Русова); гендерні дослідження освітніх процесів (Х. Брюттнер, І. Іванова, Л. Кобелянська, М. Краєнбаум, І. Лебединська, Г. Ленц, Д. Леммермоле, Л. Розе, О. Луценко, І. Мунтян, М. Музіол, Е. Ніссен, А. Олійник, Л. Розе, Х. Ролофф, О. Сухомлинська, О. Цокур).

Досягнення поставленої мети, виконання конкретних завдань дослідження забезпечили застосовані у ньому **методи**, а саме: *зіставний*, використаний під час аналізу психолого-педагогічної, соціологічної та філософської літератури, на основі якого з'ясувалась сутність гендерного підходу шляхом осмислення різних поглядів вітчизняних і зарубіжних учених на цю проблему; *теоретичного узагальнення*, що сприяв формулюванню висновків, обґрунтуванню практичних рекомендацій; *порівняльно-історичний*, який дав змогу дослідити розвиток виховання дітей різної статі в Німеччині у період з другої половини XVIII до початку XXI ст.; *індуктивний*, застосований для вивчення етнокультурних особливостей, синтезування загальнокультурних цінностей та

окреслення міжнародних гендерних перспектив; *дедуктивний*, спрямований на розкриття гендерної специфіки, притаманної навчально-виховному процесу; *традуктивний*, використаний для того, щоб у сучасному гендерному вихованні учнівської молоді простежити спільні для Німеччини й України тенденції, які забезпечують можливість адаптування німецького досвіду до вітчизняних реалій та актуалізують його вивчення і творче застосування.

Джерельна база дослідження. У роботі опрацьовано чинні державні документи України з освітньої та гендерної політики – Національну доктрину розвитку освіти, Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», такі німецькі документи, як: Уклад Пруських законів, Конституцію Німеччини, «Концепція гендерної рівності» землі Саксонії-Ангальт, а також шкільні програми, методична література для вчителів та учнів, матеріали періодичних видань Німеччини, праці німецьких науковців, педагогів, присвячені гендерній проблематиці, інформація з мережі Інтернет.

Організація дослідження. Воно розгорталось впродовж 2004–2007 рр. На **першому етапі** (2004–2005 рр.) розроблено теоретико-методологічні засади дослідження, зібрано, проаналізовано та систематизовано його джерельні матеріали; здійснено порівняльний аналіз психолого-педагогічної, філософської та соціологічної літератури Німеччини й України, з'ясовано рівень вивчення дисертаційної проблематики, сформульовано мету й основні завдання, визначено предмет, об'єкт дослідження. На **другому етапі** (2005–2006 рр.) вивчено вітчизняний та німецький досвід виховання хлопців та дівчат у період із другої половини XVIII до початку XXI ст. На **третьому етапі** (2006–2007 рр.) узагальнено результати дослідження, систематизовано дослідницькі матеріали, сформульовано й уточнено теоретичні висновки та практичні рекомендації, оформлено тексти дисертації, автореферату та додатків.

Наукова новизна результатів цього дослідження полягає в тому, що в ньому вперше в Україні:

– визначено основні стратегії реалізації гендерного виховання німецької молоді: впровадження гендерної компоненти у навчальні плани, програми та матеріали; гендерна спрямованість профорієнтаційної роботи серед учнівської молоді, функціонування «малих початкових шкіл» й експериментальних шкільних закладів, активне залучення батьків, громадськості до гендерного виховання, підвищення загальної гендерної культури соціуму та поглиблення

гендерної компетенції педагогів шляхом внутрішньо- й зовнішньошкільного підвищення їх кваліфікації;

– охарактеризовано особливості гендерного виховного процесу у німецьких загальноосвітніх закладах різного типу, зокрема в початковій та основній школах, реальних училищах і гімназіях, уточнено імплементацію змісту, форм, методів і прийомів гендерного виховання;

– з'ясовано особливості історичного розвитку виховної системи в Німеччині, яка тривалий час базувалась на антропологічному принципі чіткого розмежування чоловічої й жіночої статі, у напрямку впровадження комплексного підходу Gender Mainstreaming.

– уточнено шляхи становлення гендерного виховання учнівської молоді Німеччини на сучасному етапі, яке здійснюється шляхом спільного, роздільного та частково роздільного навчання.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що її висновки і пропозиції дають змогу вдосконалювати зміст, форми та методи навчально-виховного процесу в загальноосвітній українській школі. Матеріали дисертації можуть бути використані для підготовки інформаційних матеріалів, які сприятимуть реалізації принципів гендерної рівності в освітній системі України, а також при створенні підручників, посібників, методичних рекомендацій, програм, лекційних курсів та впровадженні спецкурсів і спецсеминарів з історії та теорії педагогіки, порівняльної педагогіки.

Вірогідність результатів забезпечили теоретична обґрунтованість основних положень дисертації та використання комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету дослідження й зумовлених його метою та завданнями.

Апробація результатів. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження висвітлювалися у доповідях та виступах на Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція гендерного підходу в сучасну науку й освіту: результати та перспективи» (Одеса, 28 жовтня 2005 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Дні науки» (Дніпропетровськ, 17–28 квітня 2006 р.), I Міжнародній науково-практичній конференції для студентів та аспірантів «Сучасна молодь: крок у майбутнє» (Суми, 17–18 травня 2006 р.), IX Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції (Мінськ, 15–16 грудня 2006 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції (Полоцьк, 2007 р.), III Міжнародній науковій конференції (Санкт–Петербург, 11–12 жовтня 2007 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції (Ставрополь, 17–18 жовтня 2007 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції

«Актуальні проблеми і перспективи трудової підготовки молоді» (Тернопіль, 19–20 жовтня 2007 р.), Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Формування гендерної культури майбутніх учителів» (Тернопіль, 25–26 березня 2005 р.), Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Молодь і гендер: реалії та перспективи демократичного суспільства» (Тернопіль, 25–26 травня 2006 р.), засіданнях кафедри педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (довідка № 1022-28/03 від 21.12.2007 р.), Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (довідка № 9 від 26.01.2008 р.), Тернопільської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 24 Тернопільської міської ради Тернопільської області (довідка № 257 від 11.12.2007 р.)

Публікації. За темою дисертації опубліковано 14 праць включно з методичними рекомендаціями та тезами конференцій. 6 із них надруковано у фахових виданнях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (299 найменувань, із них 237 – іноземною мовою) та 25 додатків. Вона містить 10 таблиць, 3 діаграми. Загальний обсяг дисертації становить 265 сторінок, основний текст викладений на 161 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, дослідницькі методи, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, подано інформацію про апробацію та впровадження її результатів.

У **першому розділі** – *«Теоретичні засади та історичні передумови гендерного виховання учнівської молоді»* – проаналізовано погляди українських та німецьких учених на гендерне виховання учнівської молоді як на соціально-педагогічну проблему, виявлено спільне й відмінне у методології гендерної педагогіки, механізмах реалізації гендерного підходу в освітньому просторі обох держав. Тут також подана ретроспектива педагогічних концепцій виховання дітей різної статі, втілюваних у шкільній практиці Німеччини.

З'ясовано, що проблеми гендерного виховання набувають особливої актуальності в умовах глобалізації освіти, модернізації загальноосвітньої школи, покликаної формувати у школярів

громадянську відповідальність, гендерну рівність, ініціативність, самостійність, толерантність, здатність до успішної соціалізації. Саме воно забезпечує серед молоді формування гендерної культури як успішної передумови всебічної самореалізації особистості.

Опрацювання педагогічної літератури виявило, що у вітчизняній педагогіці частіше вживаються терміни «гендерне виховання», «гендерна педагогіка», німецькі вчені надають перевагу словосполученню «гендерний підхід у педагогіці». Зауважимо, що категорійний апарат гендерної педагогіки, яким оперують вітчизняні науковці дещо чіткіший, ніж той, яким послуговуються німецькі науковці. Натомість у німецькій педагогіці повнішою є «практична методологія», яка має безпосередній вихід у шкільний навчально-виховний процес.

Узагальнюючи погляди вітчизняних і німецьких учених на сутність гендерного виховання, висвітлені в аналізованих педагогічних джерелах, зазначимо, що воно являє собою цілеспрямовану педагогічну діяльність учителя, спрямовану на дотримання принципів гендерної рівності у навчально-виховному процесі, що забезпечує всебічний особистісний розвиток дівчат і хлопців, успішну реалізацію їх здібностей та можливостей. Реалізація гендерного підходу в шкільній практиці передбачає оволодіння певним обсягом знань, який необхідний учням для того, щоб позбавитися упереджень щодо обох статей і пом'якшити відповідні стереотипи, а також набути навичок асертивної поведінки.

Зіставлення методологічних підходів науковців обох країн до проблеми гендеру виявляє певні відмінності, зумовлені етнокультурною специфікою, педагогічними надбаннями, соціальною стратифікацією. Українські педагоги і психологи пропагують насамперед ідею егалітарного виховання, закладену в ментальності українського народу та педагогічній спадщині, зокрема в гуманістичних концепціях С. Русової, В. Сухомлинського. Натомість німецькій педагогіці властиве поєднання гендерного підходу зі статево диференційованим принципом виховання учнівської молоді.

Дослідження засвідчило, що поширення гендерного виховання в освіті цієї країни спирається на прийнятту німецьким урядом стратегію гендерної рівності як найважливішої складової всіх державних соціальних та освітніх програм. Їх реалізацію забезпечують: розширення гендерно-інформаційного простору, гендерна статистика, проведення широкомасштабних просвітницьких кампаній, присвячених проблемі гендеру і соціальної відповідальності,

поглиблення гендерної компетентності батьків та педагогів як чинників формування гендерної культури молодого покоління.

Ретроспективний аналіз педагогічних джерел дав змогу з'ясувати, що виховання дітей різної статі на німецьких землях упродовж століть було стихійним, причому перевага у здобутті освіти, зокрема професійної, надавалась хлопцям. До XVIII ст. тут домінували погляди на призначення жінки як продовжувачки роду і чоловіка як годувальника сім'ї, панував чіткий традиційний розподіл сфер діяльності на жіночу (приватну) і чоловічу (публічну). Внаслідок освітніх реформ XVIII ст. відбулися певні світоглядні зрушення, які зумовили появу нової навчально-виховної парадигми, спрямованої на підготовку дітей обох статей до сімейного та суспільного життя. Прогресивною ідеєю було надання ширших можливостей дівчатам для самореалізації у шкільній сфері, громадському житті, проте і надалі у педагогіці переважав диференційований підхід. Тому хлопців готували до професійної діяльності, а дівчат – до виконання насамперед ролі хорошої матері, дружини, доброї господині дому.

З'ясовано, що шкільна освіта Німеччини XIX ст. характеризувалася запровадженням коєдукації зі збереженням статеводиференційованого підходу: дівчат навчали вести домашнє господарство, прясти, шити тощо; хлопці опановували інструментальні види діяльності, різні ремесла. Лише наприкінці XIX ст., із появою перших громадських жіночих гуртків, об'єднань, які зініціювали жіночий рух, дівчата здобули право навчатися в університетах. Емансипація, підвищення громадсько-політичної активності жіноцтва у боротьбі за рівний доступ до освіти, рівні соціальні права та можливості створили передумови для формування в Німеччині основних принципів гендерного виховання молоді. На початку XX ст. нацистський режим перекреслив ці позитивні здобутки, нав'язавши німецькому суспільству традиційні гендерні установки: хлопці, чоловіки мають займатися політикою, професійною діяльністю, а дівчата, жінки – домою, дітьми, кухнею, вбранням.

У післявоєнний період на німецькій території було створено дві держави – Німецька Демократична Республіка та Федеративна Республіка Німеччина – з подібними стартовими системами освіти, проте різним суспільним устроєм. У НДР жінки на рівні з чоловіками отримували однакове виховання, освіту і кваліфікацію. Поряд із найвищим у світі рівнем зайнятості жінок, у цій країні «безстатевий сексизм» і радянський принцип подвійної моралі панували в усіх сферах суспільства – від школи до політики. Держава ставилась до жінок як до «ненадійної» робочої сили, тому їх не допускали до

представництва на вищих щаблях влади. Західна Німеччина дотримувалась більш традиційних та індивідуалістичних принципів демографічної та освітньої політики.

Виявлено, що законодавче закріплення гендерної рівності в Німеччині фактично розпочалося в середині ХХ ст. Так, згідно з Конституцією ФРН (1949 р.) питання освіти стало «прерогативою адміністрації земель». Відтоді у кожній землі функціонують міністерства культур, які видають питаннями освіти, вони видають відповідні циркуляри та розпорядження, розробляють навчальні плани і програми.

Впровадженню гендерного підходу у практику німецької школи сприяла освітня реформа 60–х рр. ХХ ст., спрямована на поглиблення індивідуального та диференційованого підходу до навчання й виховання дітей у початковій та основній школах, усунування в ній будь-яких дискримінаційних проявів стосовно статі, що передбачало проведення гендерної експертизи підручників та посібників.

У другому розділі – *«Особливості гендерного виховання учнівської молоді Німеччини»* – охарактеризовано сучасний стан гендерного виховання дітей різного віку в німецьких школах, основні напрямки реалізації гендерних виховних стратегій, визначено шляхи впровадження ідей німецького досвіду в практику гендерного виховання української молоді.

У ФРН на сучасному етапі простежується комплексний підхід до розв'язання гендерних проблем у сфері освіти. Так, у кожній федеративній землі Німеччини створено центри гендерних досліджень (Gender Studies), у вищих навчальних закладах відкрито кафедри гендерної педагогіки. Постійно діють курси підвищення кваліфікації вчителів із гендерних питань, на яких проводяться спеціальні інформаційні заходи, спрямовані на подолання гендерної нерівності, створено віртуальні бібліотеки і бази даних із гендерної проблематики у мережі Інтернет.

Висвітлене переконує в тому, що в наші дні утвердження принципів гендерного виховання, невіддільного в німецьких школах від навчальних процесів, – це вагомий чинник поступального розвитку освіти. Розгортанню гендерного конструювання в Німеччині сприяли освітні реформи 70–их років ХХ ст. Одна з особливостей гендерного виховання полягає в тому, що в німецьких загальноосвітніх закладах воно здійснюється шляхом організації спільного, роздільного та частково роздільного навчання учнів обох статей.

Переосмислення проблем гендерної соціалізації зумовило появу адаптованих до нинішніх реалій навчально-виховних програм, які

передбачають включення гендерних компонентів у зміст різних навчальних предметів, зокрема природничих, а також таких, як німецька мова, суспільствознавство. На гендерну тематику зорієнтовані й заняття спортом, комп'ютерні курси, виховні години. Розгляд навчальних планів та програм, чинних у шкільній системі Німеччини, засвідчив змістову пріоритетність педагогічних положень, які передбачають гендерний паритет у розвитку учнівської молоді, зокрема її критичного мислення, креативності, готовності до компромісу, тісної співпраці, солідарності, а також виявлення потенціалу партнерських стосунків між школярками та школярами, рівноправності жінок і чоловіків, варіативність в оволодінні ставеорольовим репертуаром, взаємозамінність гендерних ролей.

Установлено певні відмінності у стратегіях гендерного виховання в німецьких освітніх закладах різного рівня. Так, елементи гендерного виховання у початкових школах реалізуються на уроках краєзнавства, навколишнього світу та етики, в основних школах, реальних училищах та гімназіях – на уроках суспільствознавства, релігії, етики та історії. На особливе схвалення заслуговують так звані «малі початкові школи», у яких втілюються засади гендерного виховання. Тут дітям прищеплюють навички толерантного спілкування у мікрогрупах, розвивають дружні взаємостосунки, відчуття взаємопідтримки, взаємодопомоги, поглиблюють соціально-емоційні контакти між дітьми обох статей. У середніх та старших класах проводять різноманітні виховні заходи на гендерну тематику, серед яких варто виділити спеціальні гендерні проекти, конференції та гуртки, здійснюються індивідуальні та групові форми виховної роботи; тут використовуються ефективні навчально-виховні методи, як-от: бесіда, діалог, рольові ігри і тренінги, проекти, наратив, «творча праця», обговорення в групах, прийом колажу тощо, які застосовуються в гетеро- та гомогенних групах. Популярними є імітаційні гендерні ігри (моделювання поведінки жінки/чоловіка згідно із запропонованим прикладом). Значна увага зосереджується також на середовищі, у якому виховуються та навчаються діти обох статей різного віку. Особливо ефективними у плані формування гендерної рівності є вальфдорські школи, завдання яких – виховати духовно вільну особистість, здатну переборювати тенденцію суспільства до консервативного відтворення існуючих соціальних стереотипів поведінки.

Важливу роль у гендерному вихованні учнівської молоді Німеччини відіграють комп'ютерні технології, інтерактивне відео, радіо і телебачення. Як найвпливовіші засоби соціалізації учнів обох

статей, вони не лише формують норми поведінки і ціннісні орієнтири дітей, підлітків і молоді, але й допомагають організувати їх дозвілля. Вагоме місце у гендерній просвіті посідає Internet, у мережі якого існує чимало німецьких сайтів, що містять різноманітну гендерну інформацію, цікаву як для учнівської молоді, так і вчителів та батьків.

З'ясовано, що гендерне виховання в німецьких школах, реальних училищах та гімназіях упроваджується шляхом: 1) посилення гендерного спрямування профорієнтаційної роботи з ученицями й учнями; 2) налагодження відповідної співпраці з їх батьками; 3) формування гендерної компетентності вчителів. Дівчата і хлопці мають право самі обирати майбутню професію, зважаючи на свої індивідуальні здібності та зацікавлення. На особливості втілення гендеру впливає тип школи та вік дітей. Так, із метою майбутнього професійного самовизначення дітям у початкових класах пропонують писати твір-роздум «Ким я хочу бути», вони беруть участь у певних проєктах. У середніх класах гендерні аспекти профорієнтаційної роботи реалізуються на уроках економіки, трудового навчання, в гуртках шляхом запровадження проєктів і проєктних тижнів. Школярам і школяркам цього віку пропонують читати брошури з гендерної тематики. Для старшокласників Міністерство освіти рекомендує конкурси: «День дівчат/хлопців», «У майбутнє – з жінками!». Навчально-професійна підготовка учнівської молоді передбачає також залучення її до нетипових для статі видів професійної діяльності. Крім гендерного компоненту, у профорієнтаційній роботі простежується статево диференційований підхід. Таке поєднання зумовлено специфікою гендерного конструювання в сучасній Німеччині, запитами ринкової економіки у контексті гендерної політики ЄС, що свідчить про глибоке зацікавлення німецької влади феноменом гендеру.

Створення нових типів шкіл, зокрема експериментальних, у землях Нижня Саксонія та Рейнланд-Пфальц є, на нашу думку, тією новацією, яку варто застосовувати і на теренах України для пом'якшення гендерних стереотипів, що можуть впливати на майбутній професійний вибір учнівської молоді. Під час проведення педагогічних експериментів особлива увага зосереджується на тому, щоб спрямовувати дівчат на освоєння технічних спеціальностей. Цьому сприяють, зокрема, роздільні уроки для школярів та школярок. Експериментальні школи тісно співпрацюють із психологічними та соціальними службами, які надають необхідні послуги дітям, батькам і вчителям. У таких школах до роботи залучають студентів-практикантів чоловічої статі з вищих педагогічних закладів. Весь

навчально-виховний процес експериментальних шкіл будується з дотриманням гендерних принципів.

Як засвідчило наше дослідження, специфіка співпраці школи з батьками залежить від особливостей розгортання гендерного виховання в різних федеральних землях. Регіональні риси простежуються при впровадженні гендерних програм для учнів 7–10 класів, створенні внутрішньошкільних комітетів, залученні татів і мам до участі в конференціях, зборах. Батьки керують шкільними гуртками, організують позакласні та позашкільні заходи, працюють у представницьких об'єднаннях, наприклад, у батьківсько-учнівських радах. За їх участі здійснюються шкільні проекти. Крім того, в німецьких школах у межах програми «Професійне становлення хлопців та дівчат» реалізуються батьківські пропозиції, функціонують спеціальні кімнати для батьків. Специфіка виявляється і стосовно впровадження інформаційних та інституалізованих форм співпраці з громадськими молодіжними організаціями, випуску інформаційних матеріалів з гендерної тематики, створення гендерних центрів, проведення конкурсів тощо.

Ще одним напрямком реалізації гендерного підходу в практиці загальноосвітніх шкіл Німеччини є підвищення кваліфікації вчителів, спрямоване на поглиблення гендерної компетенції педагогічних кадрів. Воно здійснюється у двох формах – зовнішній та внутрішній. У першому випадку йдеться про обмін досвідом гендерного виховання, проведення гендерних тренінгів, семінарів, лекцій, ділових ігор та інших заходів у межах певної школи, де виявляються нагальні психолого-педагогічні проблеми гендеру, окреслюються підходи до їх розв'язання. Зовнішнє підвищення кваліфікації вчителів зорієнтоване на формування у них практичних навичок гендерної просвіти, умінь виявляти й усувати гендерні стереотипи. Воно не тільки актуалізує інформацію, якою вже володіють педагоги, але й розширює та поглиблює її шляхом розкриття зарубіжного досвіду гендерного виховання. У другому – про загальні курси підвищення кваліфікації, на яких постійно розглядаються гендерні теми. З метою заохочення освітян постійно підвищувати професійний рівень своєї майстерності у федеральній землі Саксонія-Ангальт проводяться конкурси на гендерну тематику, переможці яких отримують державну премію.

З'ясовано, що гендерний підхід (Gender Mainstreaming) у школах Німеччини спрямований на: а) організацію рівноправного співробітництва хлопців і дівчат у спільній діяльності; б) створення умов для партнерства у міжстатевій взаємодії; в) зняття традиційних культурних заборон на почуттєве самовираження

хлопців; г) пробудження у дівчат самоактивності та підвищення їх самооцінки; д) всебічне залучення батьків обох статей до шкільного виховання дітей.

Проте дослідження засвідчило, що гендерне виховання досі не набуло належного поширення у школах Німеччини, його елементи не введені до більшості навчальних предметів. Впровадження гендерного підходу є актуальним переважно для експериментальних шкіл. Важливі аспекти гендерного виховання у початковій та основній школах ще не стали обов'язковими компонентами шкільних програм, його здійснення багато в чому залежить від ініціативи самих учителів.

Незважаючи на це, у Німеччині нагромаджений багатогранний досвід гендерного виховання учнівської молоді. Він дав змогу сформулювати науково обґрунтовані рекомендації, що стосуються реалізації гендерного підходу у національній освітній системі. Вони узагальнюють позитивні ідеї, апробовані в Німеччині, які доцільно впроваджувати в навчально-виховну практику українських загальноосвітніх закладів.

Узагальнення результатів дисертаційного дослідження дало можливість сформулювати загальні **висновки**:

1. Гендерне виховання як важливий компонент успішної гендерної соціалізації молоді в контексті розширення євроінтеграційного простору є одним із найважливіших чинників формування егалітарної поведінки хлопців і дівчат, забезпечення всієї повноти їх самореалізації у різних сферах суспільного життя. Поширення гендерного виховання в шкільній практиці сучасної Німеччини ґрунтується на реалізації гендерного підходу у чинні елементи національної системи освіти та спирається на визнання гендерної рівності необхідним складником усіх державних соціальних та освітніх програм. –

2. Ретроспективний аналіз освітніх концепцій, здійснений із метою з'ясування історичного підґрунтя гендерного підходу, засвідчив, що в Німеччині тривалий час перевага надавалася систематичному вихованню хлопців. Німецька освіта XVIII ст. була спрямована на те, щоб виховувати кожну статтю відповідно до розподілу традиційних гендерних ролей. Хлопці виховувалися як майбутні годувальники сімей, відвідували дворянські, механічні, економічні реальні школи. Дівчата отримували примітивну шкільну або домашню освіту, готуючись насамперед до того, щоб стати хорошими матерями, дружинами, домогосподарками або ж за певних обставин працювати гувернантками.

Поступово в німецьких школах змінюються виховні пріоритети. Так, якщо у XVIII ст. домінувала релігійність, то в XIX ст. на перший план висувається трудове виховання, яке сприяло глибшій підготовці молоді до професійної діяльності. Мета тогочасного гендерного виховання полягала у розвитку в учнів та учениць дисциплінованості, акуратності, старанності, відповідальності.

У кінці XIX ст. виникли перші громадські об'єднання жінок, розгорнувся жіночий рух, дівчата здобули право навчатися у вищих школах та університетах, що стало передумовою поширення в німецькому суспільстві гендерних ідей. Незважаючи на те, що нацистський режим перекреслив позитивні здобутки нового підходу до освіти та виховання хлопців і дівчат, у другій половині XX ст. теорія гендеру в Німеччині набуває все більшого розповсюдження.

3. Німецький уряд та міністерства федеральних земель забезпечують розробку відповідних концепцій, постанов, спрямованих на реалізацію принципу гендерної рівності в практику загальноосвітніх навчальних закладів, як-от: «Рівність шансів жінок», «Гендерна рівність хлопців та дівчат», «Робота в основній школі». Міністерство освіти та виховання видає спеціальні гендерні директиви та здійснює моніторинг організації навчально-виховного процесу у школах.

4. Розгляд навчально-виховних планів та програм, чинних у сучасній шкільній системі Німеччини, засвідчив пріоритетність педагогічних положень, які передбачають гендерний паритет у розвитку учнівської молоді, зокрема її критичного мислення, креативності, відповідальності, готовності до компромісу, толерантності, тісної співпраці, партнерства, солідарності. Особливістю впровадження гендерного підходу у загальноосвітні німецькі заклади є поєднання спільного, роздільного та частково роздільного навчання із реалізацією гендерних виховних програм. Основними змістовими компонентами навчально-виховного процесу шкіл Німеччини є: формування партнерських стосунків між хлопцями та дівчатами; засвоєння егалітарних цінностей дітьми обох статей; варіативність в оволодінні статеворольовим репертуаром та взаємозамінність гендерних ролей; особистісно-орієнтований підхід.

5. Характерною рисою гендерного виховання учнівської молоді в Німеччині є його вікова специфіка. Так, у початковій школі питання гендерної рівності обговорюють на уроках краєзнавства, життєзнавства, навколишнього світу та етики. З метою впровадження інноваційних технологій створено «малі початкові школи», у яких основною формою діяльності є групова робота. В основних школах,

гімназіях та реальних училищах гендерне виховання здійснюється на уроках суспільствознавства, етики, релігії, історії. У багатьох школах існують гендернодиференційовані навчальні програми з природознавчих дисциплін, політики, дівчатам пропонують відвідувати спеціальні комп'ютерні курси. Для прищеплення відповідних навичок не тільки дівчата, але й хлопці вивчають предмет «Домогосподарство», крім того, школярі й школярки практикуються у дитсадках, будинках для людей похилого віку.

6. У німецьких загальноосвітніх закладах формами гендерного виховання є гуртки та виховні заходи на гендерну тематику, а також інтерактивні форми взаємодії вчитель–учні, робота у мережі Internet; використовуються різноманітні навчально-виховні методи – бесіди, діалоги, рольові та гендерні ігри й тренінги, проекти, «творча праця», наратив, обговорення в групах, прийом колажу. Робота здійснюється у гомогенних, гетерогенних групах, використовуються. Застосовувана технологія гендерного виховання спрямована також на поглиблення гендерної свідомості підлітків, юнацтва. З цією метою проводяться різноманітні проектні дні і тижні, зокрема реалізуються дослідницькі гендерні проекти, демонструються фотодокументи та відеофільми; організуються шкільні виставки, конкурси на гендерну тематику, учнівські конференції, присвячені коєдукативному навчанню та вихованню, проблемам любові, дружби, сексуальності, взаємопідтримки та розвитку гендерного співробітництва.

7. Гендерне виховання у Німеччині впроваджується шляхом налагодження: відповідної профорієнтаційної роботи серед хлопців та дівчат, плідної співпраці батьків і школи та регулярного підвищення гендерної кваліфікації педагогів. Розгортання цих напрямів забезпечує постійна державна підтримка профільними міністерствами, відомствами. Ефективною є тісна співпраця шкіл із вищими навчальними закладами та психолого-педагогічними службами.

8. У німецькому досвіді гендерного виховання простежуються моменти, які зближують його з аналогічною українською практикою (створення центрів гендерних досліджень, наявність гендерної тематики в програмах курсів підвищення кваліфікації вчителів, запровадження гендерної експертизи підручників). Відмінність спостерігається насамперед у тому, що інформаційно-освітнє середовище реалізації гендерного підходу в Німеччині є значно багатшим. Так, тут створено віртуальні бібліотеки і безкоштовні бази даних у мережі Інтернет, діють «малі початкові» та експериментальні школи, послідовно втілюються в життя гендерні директиви федеральних урядів та міністерств освіти.

9. Здійснене в дослідженні всебічне вивчення німецького досвіду дало змогу виокремити ті його позитивні аспекти, які, на нашу думку, сприятимуть активнішому поширенню гендерного підходу до виховання учнівської молоді в Україні. В українських школах, зважаючи на вікові особливості вихованців, доцільно: а) у початковій школі обговорювати з дітьми певні гендерні питання на уроках навколишнього світу, етики; застосовувати у виховній роботі прийом колажу, гендерні ігри, бесіди; б) у середніх та старших класах варто проводити конференції, конкурси (написання есе, міні-творів), реалізовувати дослідницькі проекти з метою пропагування рівних можливостей хлопців та дівчат, пом'якшення гендерних стереотипів; важливо використовувати різноманітні виховні методи (діалог учень/учениця – учитель, бесіда, дискусія, тренінг, метод проекту, наратив, рольові ігри, колаж), а також розвивати стратегії запобігання та усунення конфліктів, створювати інтернет-сторінки, веб-сайти з гендерної проблематики. Крім цього, а) гендерно спрямовувати профорієнтаційну й гурткову роботу, запроваджувати проекти, які ознайомлюватимуть дівчат із «чоловічими професіями», а хлопців – із «жіночими»; розширювати співпрацю шкіл із вищими навчальними закладами, громадськими організаціями; б) активно залучати батьків обох статей до гендерного виховання учнівської молоді, проводити спільні батьківсько-учнівські конференції, присвячені рівним правам і можливостям чоловіків і жінок; постійно поглиблювати гендерну компетентність учителів як необхідну умову формування у молодого покоління гендерної культури; в) враховувати гендерний компонент при складанні навчально-виховних планів, програм тощо, а також у процесі організації позакласних та позашкільних виховних заходів. Вагомим чинником ефективності гендерного виховання має стати контроль керівництва школи за його послідовним упровадженням.

Дослідження не вичерпує всіх проблем гендерного виховання. Перспективу подальшого вивчення цієї актуальної проблематики вбачаємо у дослідженні гендерного підходу у системі позакласної та позашкільної виховної роботи, залученні засобів масової інформації на допомогу навчальним закладам.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

I. Статті в наукових фахових виданнях

1. Ковальчук Л. О. Недоліки гендерної соціалізації вихованців дитячих садків (на матеріалах Німеччини) / Любов Ковальчук // Наукові записки. Серія : Педагогіка / Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка.– Тернопіль : ТНПУ, 2005. – № 7. – С. 136-140.

2. Ковальчук Л. О. Запровадження елементів гендерного виховання у школах Німеччини / Любов Ковальчук // Збірник наукових праць / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – К., 2006. – С. 126-131.

3. Ковальчук Л. О. Виховання дівчаток у німецькій педагогіці XVI-XVIII століть / Любов Ковальчук // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ : ЛНПУ, 2007. – № 24. – С. 87-91.

4. Ковальчук Л. О. Особливості гендерного виховання у початкових та середніх школах Німеччини / Любов Ковальчук // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К., 2007. – № 47. – С. 122-125.

5. Ковальчук Л. О. Особливості розвитку шкільної професійної освіти у Німеччині в XIX столітті / Любов Ковальчук // Наукові записки. Серія : Педагогіка / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.– Тернопіль : ТНПУ, 2007. – № 8. – С. 246-250.

6. Ковальчук Л. О. Жіноча освіта у поглядах німецьких філантропів / Любов Ковальчук // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наук. праць. – К., 2007. – № 8. – С. 27-32.

II. Навчально-методичні посібники

7. Ковальчук Л. О. Професійна орієнтація учнівської молоді Німеччини : гендерний аспект : методичні рекомендації для студентів педагогічних навчальних закладів і вчителів загальноосвітніх шкіл / Любов Ковальчук. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – 48 с. – Бібліограф. : с. 46.

III. Матеріали конференцій

8. Ковальчук Л. О. Взаємодія школи та сім'ї у гендерній соціалізації молоді (на прикладі ФРН) / Любов Ковальчук // Молодь і гендер: реалії та перспективи демократичного суспільства : збірник матеріалів студентської науково-практичної конференції 25–26 травня 2006 року / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ; ред. колегія : Кравець В. П., Кікінежді О. М., Кізь О. Б та ін. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – С. 61-63.

9. Ковальчук Л. А. Гендерная политика Германии: примеры практической реализации / Любов Ковальчук // Женщина. Общество. Образование : материалы 9-ой Международной междисциплинарной научно-практической конференции (15–16 декабря 2006 г.) – Минск : ЖИ ЭНВИЛА, 2007. – С. 247-248.

10. Ковальчук Л. О. Гендерні особливості професійної орієнтації у ФРН / Любов Ковальчук // Сучасна молодь: крок у майбутнє : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та аспірантів (17–18 травня 2006 року) ; ред. колегія Бугасенко В. В., Полякова О. М. – Суми : СумДПУ, 2006. – С. 241-245.

11. Ковальчук Л. О. Гендерные технологии воспитания в современном образовательном пространстве: кросс-культурный аспект / Любовь Ковальчук // Антропологические основы современного педагогического образования : материалы IV международной научно-практической конференции 17–18 октября 2007 года ; под. ред. Л. Л. Редько, Е. Г. Пономарева. – Ставрополь : СГПИ ; «Бюро новостей», 2007. – С. 66-67.

12. Ковальчук Л. О. Особливості досягнення гендерної рівності (на матеріалах досвіду Німеччини та Росії) / Любовь Ковальчук // Інтеграція гендерного підходу в сучасну науку і освіту : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса 28 жовтня 2005 р. – Одеса : ПДПУ, 2005. – С.175-177.

13. Ковальчук Л. О. Особливості підвищення кваліфікації вчителів Німеччини / Любовь Ковальчук // Дні науки – 2006 : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції 17–28 квітня 2006 року. – Том 16. Педагогічні науки. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – С. 64-67.

14. Ковальчук Л. О. Формування гендерної рівності у вихованні сучасної молоді / Любовь Ковальчук // Формування гендерної культури майбутніх вчителів : збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції 25–26 березня 2005 року / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ; За редакцією О. М. Кікінежді. – Тернопіль : ТНПУ, 2005. – С. 51-53.

АНОТАЦІЯ

Ковальчук Л. О. Гендерне виховання учнівської молоді в Німеччині. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2008.

У дисертації з'ясовано особливості гендерного виховання учнівської молоді у Німеччині, розкрито зміст, форми і методи роботи з хлопцями та дівчатами. Виявлено спільні та відмінні риси в методологічних підходах до гендерного виховання в німецькій та українській літературах; розкрито історичні передумови реалізації гендерного підходу до шкільного навчання та виховання дітей різної статі; охарактеризовано специфіку гендерного виховання учнівської молоді Німеччини на сучасному етапі, яке здійснюється шляхом спільного, роздільного та частково роздільного навчання; виявлено його змістові та процесуальні компоненти та напрямки в загальноосвітніх закладах різного типу; виокремлено прогресивні ідеї

реалізації німецького досвіду в практику гендерного виховання учнівської молоді в Україні.

Ключові слова: гендерна соціалізація, гендерне виховання, гендерний підхід у вихованні, гендерні стереотипи, учнівська молодь.

АННОТАЦИЯ

Ковальчук Л. А. Гендерное воспитание ученической молодежи в Германии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2008.

В диссертации выяснено особенности гендерного воспитания ученической молодежи в Германии, раскрыто содержание, формы и методы работы с юношами и девушками. Определены общие и отличительные черты в методологических подходах к гендерному воспитанию молодежи в немецкой и украинской литературах; раскрыты исторические предпосылки реализации гендерного подхода в учебе и воспитании детей разного пола; охарактеризирована специфика гендерного воспитания ученической молодежи Германии на современном этапе, которое осуществляется с помощью совместного, раздельного и частично раздельного обучения; выявлены его содержательные и процессуальные компоненты и направления в немецких школах разного типа; выделены прогрессивные идеи реализации немецкого опыта в отечественную практику гендерного воспитания.

Ключевые слова: гендерная социализация, гендерное воспитание, гендерный подход в воспитание, гендерные стереотипы, ученическая молодежь.

ANNTATION

Kovalchuk L. O. Gender upbringing of pupils in Germany. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences, speciality 13.00.07. – Theory and Methodology of Education. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, 2008.

This candidate's thesis is devoted to the problem of gender upbringing of pupils in Germany.

The results of theoretical and practical state of gender upbringing in Germany are presented in the thesis. The essence, aim and tasks of gender upbringing are determined; it is analyzed the psychological and pedagogical, educational and methodical literature that deals with

introduction of principals of gender equality in the educational process at schools; it is distinguished the reasons of educational process which influences upon gender upbringing of pupils in Germany. It is discovered that gender upbringing as social and pedagogical problem plays the main role both in Germany and in Ukraine.

Modern state of upbringing of boys and girls in Germany has historical basis. The historic-comparative analysis of gender approach in education and pedagogical thought showed that it was not paid enough attention to the girl's upbringing as to the boy's one. The system of German education in XVIII century was approached to upbringing of each kinds of gender according to distribution of traditional gender roles. The priority changes from religious upbringing of boys and girls in German schools in XVIII century to labour one in XIX century caused the better preparation of pupils to the future professional activity. There were elements of drawing children of both genders into doing the jobs untypical for the gender.

The peculiarity of introduction of gender approach at schools in Germany is combining of organization of common, separate and partly separate studies. The main strategic approach of educational process at schools in Germany is construction of partnership between boys and girls, acquiring of values by children of both genders, variation in mastering of sexual role repertoire and mutual changes of gender roles, individual approach.

Acting gender programs are constructed according to the age peculiarities of children. The specificity of gender upbringing in the primary forms in Germany lies in learning the given questions during the classes of ethnography, ethic; in secondary school – in studying of social science, religious, ethic and history. According to the type of the school groups, the reading shows, the conferences, the projects days and weeks, the school competitions and the science projects based on gender problem are organized; different educational methods are used: conversations, dialogues, role plays, gender games, the method of projects, «creative work», discussion in groups, the method of collage. The activity is realized in homogeneous and heterogeneous groups. The main ways of introduction of gender upbringing into educational establishments in Germany are: taking into account the gender aspects in professional activity of boys and girls; creation of experimental schools, cooperation of parents and school in gender upbringing; obtaining of gender competency by the pedagogical staff. The positive ideals of experience in Germany of gender upbringing of pupils are distinguished in the thesis.

Key words: gender socialization, gender upbringing, gender approach at the upbringing, gender stereotypes, pupil.